OVERWINTERENDE AKKERVOGELS

Door Chris Vreugdenhil en Chiel Jacobusse

Kneu, foeragerend op cichorei. (C. Jacobusse)

De winter is voor akkervogels een kritieke periode. Hoewel er in de moderne landbouw zelfs in het zomerhalfjaar sprake is van voedselschaarste, speelt dat vanouds in de winter een veel sterkere rol. In het verleden waren vooral strenge winters verantwoordelijk voor sterfte onder akkervogels, zoals veldleeuwerik, graspieper, grauwe gors en geelgors.

Onze eigen akkerbroedvogels trekken in de herfst voor een deel naar het zuiden en hun soortgenoten uit de Scandinavische landen nemen hun plaats op de velden in. Die vliegen vanaf eind februari weer noordwaarts, en maken zo plaats voor de broedvogels die er hun jongen grootbrengen.

Bijvoeren in kritiekste periode?

Juist het staartje van de winter, zo tussen half februari en half april, is het meest kritisch. Dat is dus ook de periode waar we op inzoomen als we proberen iets voor de overwinterende akkervogels te doen. Er zijn voorbeelden waarbij akkervogels gevoerd worden om ze door deze moeilijke periode te helpen. Zo was er bij het Vlaamse Hoegaarden een voerplek waar de complete Belgische populatie grauwe gorzen overwinterde. Dat maakt een soort natuurlijk wel héél erg kwetsbaar. Bovendien, als je zou willen bijvoeren op een schaal die voor de meer algemene soorten echt zoden aan de dijk zet, dan is dat vrijwel ondoenlijk en heel moeilijk vol te houden. Als incidentele noodmaatregel is het echter niet helemaal uit te sluiten.

Overstaand gewas

Een variant op het bijvoeren is het laten overstaan van gewas. Het houdt in dat een deel van bijvoorbeeld de graanoogst gewoon op de akker blijft staan. Daar heeft Het Zeeuwse Landschap de nodige experimenten mee gedaan. Maar ook dat overstaande gewas is veelal niet afdoende. Weliswaar blijft er heel lang voedsel beschikbaar, maar juist in de kritieke periode aan het einde van de winter is het graan meestal allang uit de aar op de grond gevallen, waar het ontkiemt, verschimmelt of wegrot. Tussen de staande halmen is er ook te weinig ruimte voor onkruiden om te kunnen groeien, zodat ook die geen soelaas bieden.

Veldleeuweriken tussen de stoppels. (C. Jacobusse

Akkerranden en bloemenblokken

Akkerranden zijn vaak ingezaaid met soorten die tot heel laat in de winter voedsel kunnen bieden. Voorbeelden zijn cichorei, bladrammenas, wilde kaardenbol en verschillende zonnebloemen.
In het project PARTRIDGE op Schouwen-Duiveland experimenteren we hiermee. Hier worden grote 'bloemenblokken' met veel zaaddragende gewassen ingezaaid. Toch doet zich ook daar het probleem voor dat aan het einde van de winter de koek meestal op is. Honderden vogels foerageren erop en de planten laten gedurende de winter het zaad vallen. Hier willen we de komende jaren verder onderzoek naar verrichten: zijn deze maatregelen zodanig te verbeteren dat we de overwinterende vogels nog beter bedienen? Maar naast het opraken van het voedsel komt hier nog bij dat echte akkervogels, zoals leeuweriken en piepers, meestal niet in staande gewassen, maar op de grond foerageren. Overigens kunnen zaadeters als kneu, ringmus en putter wel veel profiteren van lang vruchten dragende, staande kruiden.

Interreg North Sea Region PARTRIDGE
European Regional Development Fund
EUROPEAN UNION

Winterannuellen tussen stoppels

Het is natuurlijk duurzamer en beter om structurele maatregelen te nemen, die zoveel mogelijk - zij het soms met wat moeite - binnen de landbouwkundige praktijk passen. Daarbij kunnen we putten uit het verleden. Vroeger was het een wijdverbreid gebruik om stoppels in de winter te laten staan. Tussen de stoppels konden vogels dan in de eerste plaats op zoek naar gevallen graankorrels. Als die voorraad uitgeput raakte, was er aanvulling van kruiden die tussen de stoppels opkwamen. Dat gaat dan veelal niet om (plaag)onkruiden als akkerdistel, kweek of ganzenvoet, maar om de meer 'onschuldige' - want makkelijker te beheersen - soorten, zoals grote ereprijs, paarse dovenetel, herderstasje en klein kruiskruid. Dat zijn de zogenaamde winterannuellen. Heel vroeg in het voorjaar zijn ze er het eerste bij om te bloeien en zaad te zetten. Bij gunstige weersomstandigheden bloeien ze zelfs midden in de winter.

Patrijzen in een winters stoppelveld. (C. Jacobusse)

Muizen en dekking

Stoppelvelden zijn ook om een andere reden van belang. Doordat de grond niet geploegd wordt, blijven de muizenholletjes heel en komen er dus relatief veel muizen voor. Die zijn een geliefd hapje voor roofvogels en uilen die talrijk in Zeeland overwinteren. Zo kun je boven de akkers in het Stolpweggebied regelmatig blauwe kiekendieven, een ruigpootbuizerd of tijdens de schemering een velduil zien jagen. Deze soorten foerageren heel frequent boven stoppelvelden. Biddende torenvalken zijn er ook altijd te vinden.
Op de kale, omgeploegde akkers is er niet alleen een gebrek aan voedsel, maar kunnen akkervogels zich ook niet verstoppen voor de overwinterende roofvogels. Overwinterende stoppels bieden die dekking aan veldleeuweriken, patrijzen en watersnippen. Ook dat is een effect van de stoppelvelden dat echt zoden aan de dijk zet voor onze akkervogels.
Om dit in het veld te laten zien, nodigen we u uit voor een wintervogelexcursie in Topgebied Burghsluis, op zaterdag 4 januari , om 10 uur. Dankzij het Europese Interreg-project PARTRIDGE is deelname gratis.
Het vertrekpunt vindt u op het kaartje hiernaast.

Vertrekpunt van de PARTRIDGE-winter-vogelexcursie op zaterdag 4 januari, 10 uur: T-splitsing Stolpweg en Karre-mansweg, Schouwen. (ArcGISonline)

C. Vreugdenhil is medewerker ecologie en C. Jacobusse is hoofd ecologie en kwaliteitszorg van stichting Het Zeeuwse Landschap